

Rezultātu agroekoloģiskais vērtējums. Augsnes apvēršana pirms ziemāju sējas ir obligāta bioloģiskajām zemnieku saimniecībām, jo konservējošajās augsnes apstrādes sējas un tiešās sējas tehnoloģijās augu atliekas paliek augsnes virspusē, kas sekmē labību slimību pastiprinātu izplatību, bet bioloģiskajās zemnieku saimniecībās fungicīdu izmantošana nav paredzēta. M.p.s. "Vecauce" 1999. gada izmēģinājumos ar piesakņu un sakņu puvēm inficēto ziemas kviešu stiebru skaits pat fungicīda Mentors izmantošanas fonā vidēji rudens arumā bija 57, bet sēju veicot bez augsnes apvēršanas 67 % no stiebru kopskaita paraugā. Aršana pirms sējas ar augsnes apakškārtas blīvētāja izmantošanu ļauj samazināt rudenī nitrātu slāpekļa zudumus no augsnes salīdzinājumā ar ziemāju sēju agrā arumā. Aršanas aizstāšana ar konservējošo augsnes apstrādi reizē ar sēju, kā arī tiešā sēja ļauj ietaupīt enerģētiskos resursus un darba laika patēriņu cilvēkstundās, kas bieži nav izsakāms tikai ekonomiskajā definējuma $Ls\ ha^{-1}$ formā.

Slēdziens

Labi iekultivētās viegla smilšmāla augsnēs ziemas kviešu tiešā un konservējošā augsnes apstrāde, sēja ļauj salīdzinājumā ar klasiskajām augsnes apstrādes sējas sistēmām sasniegt tādu pat graudu ražības līmeni un pazemināt to pašizmaksu.

Ziemas kviešu ražības palielināšanos sekmē augsnes apakškārtas blīvētāja izmantošana, minerālā mēslojuma lokāla iestrāde vienlaicīgi reizē ar sēju.

Literatūra

1. Lapiņš D., Kažotnieks J. Augsnes apstrāde // Mācību līdzeklis Lauksaimniecības fakultātes studentiem un lauksaimniecības konsultāciju dienesta darbiniekiem. – Ozolnieki: LLU, LKIAK, 1999. – 97 lpp.
2. Lapiņš D. Augsnes apstrāde ziemāju labībām // Agrotops. - Nr. 8. - 1999. – 19. – 20.lpp.
3. Liepiņš J., Ausmane M., Gužāne V., Melngalvis I., Lapiņš D., Bērziņš A., Rubenis J. Augsnes apstrādes iespēju pilnveidošana // Agronomijas Vēstis. - Nr. 1. – Jelgava: LLMZA, 1999. – 69.– 76.lpp.
4. Lapiņš D., Gaile Z., Bērziņš A., Liepiņš J., Ausmane M., Melngalvis I., Gužāne V., Sprincina A., Freipiča A., Kuplais Ē., Kreišmane B. Augsnes apstrādes – sējas tehnoloģiju efektivitāte graudaugiem LLU mācību un pētījumu saimniecībā "Vecauce" // Agronomijas Vēstis. - Nr.2. – Jelgava: LLMZA, LLU, 2000. – 26.– 39.lpp.

VIDES AIZSARDZĪBAS PASĀKUMU FINANSĒŠANAS PROBLĒMAS FINANCING ISSUES OF ENVIRONMENT PROTECTION PROJECTS

Inguna Leibus, Mgr.oec., LLU doktorante, lektore

Svētes iela 18, Jelgava, 9410845, e-pasts:inleibus@cs.llu.lv, fax 3023073

Abstract. The aim of the report is to analyse the financial problems of the environmental protects in Latvia. The main tasks are the following:

- ◆ *To become familiar with the formation of various financial recourses on the environmental protects – the state budget investments, the local budgets sources, the grants and credits from International and other financial institutions.*
- ◆ *To analyse the structure of expenditures on environmental protection.*

The monographic method, the analyse statistic dates about environmental protection in Latvia in 1993–2000 are used the research. The main results of the research are the following.

- ◆ *The natural resources tax incomes are insufficient to solve the problems of the environmental protects. It is necessary to increase the base of taxation. The incomes from ecology taxes must grow up on the summary state budget.*
- ◆ *It is necessary to increase the part of natural resources tax to supliment local budgets, to solve local governments' tasks of environmental protection (especially garbage department)*
- ◆ *Till local financial resources are insufficient, it is necessary a supplement from state budgets to tie investments from various financial institutions.*

Ievads

Vides aizsardzības jautājumu iekļaušana kopējā tautsaimniecības attīstībā ir viens no vides aizsardzības politikas galvenajiem mērķiem. Vides aizsardzības politikas īstenošanā paplašinās ekonomisko līdzekļu pielietošana, kuru mērķis ir ierobežot vidi piesārņojošo ražošanu un patēriņu, veicināt racionālāku dabas resursu izmantošanu.

Metodes

Darbā galvenokārt izmantota monogrāfiskā metode, kā arī statistisko datu analīzes un sintēzes metode. Analizēti LR CSP dati par vides rādītājiem Latvijā 1993.–2000.gadā.

Analītiskā daļa

Vides politikas mērķu sasniegšanai tiek izmantoti šādi ekonomiskie līdzekļi [1]:

- ◆ dabas resursu nodoklis;
- ◆ subsīdijas, dotācijas un investīcijas no valsts un pašvaldību budžeta, Vides aizsardzības fonda vai dažādiem ārvalstu investoriem;
- ◆ aizdevumi un kredīti no Latvijas Vides investīciju fonda, Pašvaldību kreditēšanas fonda un starptautiskām finansu institūcijām;
- ◆ valsts garantijas kredītu saņemšanai;
- ◆ videi nodarīto zaudējumu atlīdzība;
- ◆ administratīvie maksājumi par atļauju un licenču izsniegšanu.

1. Dabas resursu nodoklis

Dabas resursu nodokli izmanto kā ekonomisko sviru [2]:

- ◆ dabas resursu saimnieciskas izmantošanas veicināšanai;
- ◆ vides piesārņošanas ierobežošanai, vidi piesārņojošas produkcijas samazināšanai;
- ◆ videi draudzīgu tehnoloģiju radīšanai un ieviešanai.

Dabas resursu nodokļa mērķis ir regulēt vidi ietekmējošo subjektu darbību ar tirgus mehānisma palīdzību. Dabas resursu nodoklim jādarbojas pēc principa "piesārņotājs maksā". Produktu un pakalpojumu cenām ir jāatspoguļo patiesās izmaksas, kas ietver arī vides aizsardzību. Tas nozīmē, ka piesārņotāja pienākums ir samazināt piesārņojumu un draudus videi vai segt izdevumus, kas nepieciešami vides aizsardzībai. Valsts budžeta līdzekļu izmantošana vides aizsardzības izmaksu segšanai nav vēlama. [3]

Dabas resursu nodoklim ir trīs ekonomiskie aspekti [4].

1. Finansiāls atbalsts valsts un pašvaldību institūcijām vides apsaimniekošanā. Likumā "Par dabas resursu nodokli" noteikts, ka visi nodokļa ieņēmumi izmantojami tikai tieši ar vides aizsardzību saistītu pasākumu un projektu finansēšanai. Finansēšanas funkcija darbojas pēc principa "piesārņotājs maksā".

2. Sankciju piemērošana par virslimita resursu ieguvu un piesārņojumu. Likums paredz trīskāršas papildlikmes. Šī ir pati nozīmīgākā sankcija vides resursu taupīgai izmantošanai un piesārņojama ierobežošanai.

3. Ekonomiskie stimuli alternatīvu, videi draudzīgāku risinājumu izmantošanai. Dabas resursu nodokļa maksātājs var saņemt nodokļa atlaidi, finansējot projektus, kuru mērķis ir samazināt vides piesārņošanu vai dabas resursu patēriņu, veicot tehnoloģiskus uzlabojumus vai vides aizsardzības pasākumus. Tas ir reāls valsts atbalsts uzņēmējiem, kas ražošanā ievieš ekoloģiski mazāk kaitīgas tehnoloģijas.

Dabas resursu nodoklis ieviests 1990.gadā. Sākotnēji tā mērķis bija ierobežot dabas resursu nesaimniecisku izmantošanu, kā arī veidot finansiālo nodrošinājumu vides aizsardzības pasākumiem. Nodoklis sastāvēja no divām daļām:

- ◆ maksa par dabas resursu izmantošanu un iesaistīšanu saimnieciskajā darbībā;
- ◆ maksa par vides piesārņošanu limitos noteiktajos apjomos, kā arī virslimita piesārņojumu un resursu patēriņu.

Esošās dabas resursu nodokļa objektu grupas nekompensēja nodarīto kaitējumu videi. 1996.gadā LR likumā "Par dabas resursu nodokli" papildus tika noteiktas jaunas nodokļa objektu grupas:

- ◆ videi kaitīgas preces un produkti, ko ievad, ražo un pārdod Latvijā;
- ◆ ievesto un iekšzemē ražoto preču vai produktu iepakojums.

Kopš 1997.gada abi papildus nodokļa objekti nodrošina lielāko daļu nodokļa ieņēmumu[3]. Iekasētā nodokļa apjoms 1997.gadā strauji palielinās, t.i., vairāk kā 5 reizes. Palielinās dabas resursu nodokļa īpatsvars valsts konsolidētā kopbudžeta nodokļu ieņēmumos.

1.tabula

Dabas resursu nodokļa īpatsvars valsts konsolidētā kopbudžeta ieņēmumos [5]

Rādītāji	mērv.	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Valsts konsolidētā kopbudžeta ieņēmumi	milj.Ls	878,9	1 072,3	1 307,2	1 577,4	1 589,2	1 626,1
t.sk. nodokļu ieņēmumi	milj.Ls	774,3	874,6	1 081,6	1 304,7	1 335,3	1 015,5
No tiem dabas resursu nodoklis	milj.Ls	1,5	1,7	9,9	11,0	9,5	10,6
Īpatsvars nodokļu ieņēmumos	%	0,2	0,2	0,9	0,8	0,7	1,0
Īpatsvars kopbudžeta ieņēmumos	%	0,2	0,2	0,8	0,7	0,6	0,7

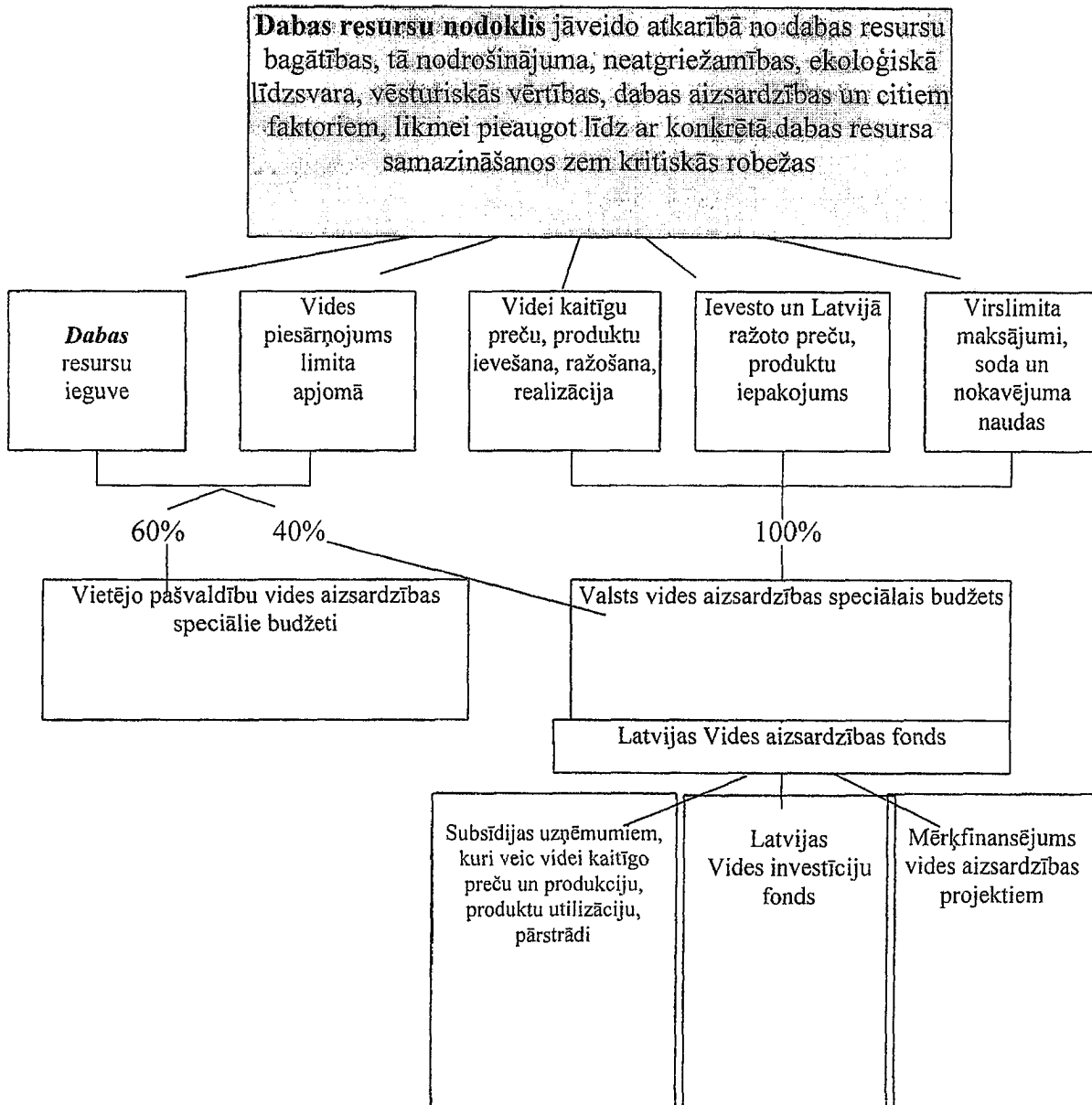
Tai pat laikā dabas resursu nodokļa ieņēmumi joprojām ir nepietiekoši, lai segtu arvien pieaugošās izmaksas dabas aizsardzībai.

2.tabula

Līdzekļu izlietojums vides aizsardzībai [5]

Rādītāji	mērv.	1995	1996	1997	1998	1999
Līdzekļu izlietojums vides aizsardzībai	milj.Ls	18,9	13,8	20,0	27,8	34,4
Valsts konsolidētā kopbudžeta izdevumi	milj.Ls	951,1	1112,2	1248,2	1567,1	1732,6
Iekšzemes kopprodukts (IKP)	milj.Ls	2349,2	2829,1	3275,5	3589,5	3897,1
% no kopbudžeta izdevumiem	%	2,0	1,2	1,6	1,8	2,0
% no IKP	%	0,8	0,5	0,6	0,8	0,9
Dabas resursu nodokļa īpatsvars vides aizsardzībai izlietoto līdzekļu summā	%	8,0	12,5	49,5	39,4	27,6

Ieņēmumi no dabas resursu nodokļa palielinās lēnāk nekā līdzekļu izlietojums vides aizsardzībai, tāpēc jāmeklē iespējas palielināt dabas resursu nodokļa ieņēmumus. Galvenokārt nodokļa ieņēmumu palielinājums jāpanāk praksē izmantojot visas iespējas aplikt ar nodokli dabas resursu izmantošanu un vides piesārņošanu, atbilstoši likumam "Par dabas resursu nodokli"[4]. Tātad jāuzlabo darbs Reģionālo vides pārvaldes institūciju līmenī.

1.att. Dabas resursu nodokļa realizācijas shēma. [8]

Līdzekļu izlietojumam vides aizsardzībai jākorrelē pozitīvi ar IKP pieaugumu. Atzinīgi vērtējams tas, ka līdzekļu izlietojums vides aizsardzībai apstiež IKP pieaugumu. Pašreiz tas ir mazāks par 1% no IKP. Salīdzinājumam var minēt, ka ES valstīs vidēji vides aizsardzībai izlieto 1,5% no IKP.

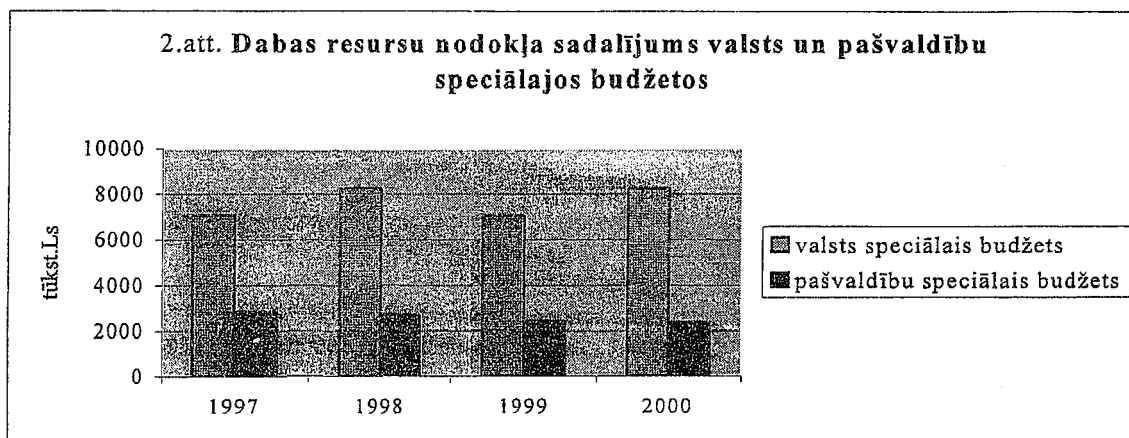
Pašlaik vairākās pasaules valstīs (ASV, Šveice), arī ES izstrādā un ievieš ekoloģisko nodokļu reformu. Pamatā ir princips, ka, resursam kļūstot dārgākam, tas jāizmanto taupīgāk. Reforma paredz nodokļu ieņēmumu pārdalīšanu ekoloģisko nodokļu labā. [3]

Dabas resursu nodoklis jāveido atkarībā no dabas resursu bagātības, tā nodrošinājuma, neatgriežamības, ekoloģiskā līdzsvara, vēsturiskās vērtības un citiem faktoriem, likmei pieaugot līdz ar konkrētā dabas resursa samazināšanos zem kritiskās robežas. [6]

Dabas resursu nodoklim Latvijas nodokļu ieņēmumos ir vismazākais īpatsvars. Pēc aprēķiniem nodoklim vajadzētu sasniegt 2–3% no kopbudžeta ieņēmumiem. Daži autori iesaka dabas resursu nodokļa vēlamo īpatsvaru 2–4% no nodokļu ieņēmumiem. [7]

Iekasēto dabas resursu nodokli sadala valsts vides aizsardzības speciālajā budžetā un vietējo pašvaldību vides aizsardzības speciālajos budžetos. Valsts vides aizsardzības speciālo budžetu pārvalda Latvijas Vides aizsardzības fonds.

Lielāko daļu dabas resursu nodokļa veido ieņēmumi par videi kaitīgām precēm, produktiem un iepakojumu, kuri 100% nonāk valsts budžetā. Vietējo pašvaldību budžetus veido 60% nodokļa par dabas resursu ieguvī un vides piesārņojumu. Tomēr tā ir salīdzinoši neliela daļa nodokļu ieņēmumu. Ar katru gadu pašvaldību budžeta ieņēmumi samazinās gan faktiskajās cenās, gan to īpatsvars, 1997.g. - 29%, 2000.g. - 22%.

Likums "Par vides aizsardzību" paredz, ka pašvaldību institūcijas ir atbildīgas par vides aizsardzību un dabas resursu izmantošanu savā administratīvajā teritorijā. Tām noteikti šādi uzdevumi [9]:

- organizēt sadzīves un netoksisko rūpniecisko atkritumu savākšanu un transportēšanu;

- organizēt ūdens apgādi un notekūdeņu attīrīšanu.

Apkārtējās vides uzlabošana (ūdens un gaisa piesārņotības samazināšana) ir viens vietējo pašvaldību līdzekļiem uzņēmējdarbības veicināšanai savā teritorijā. Palielinoties vietējo pašvaldību lomai vides aizsardzības pasākumu realizēšanā, atbilstoši vajadzētu palielināties finansu resursiem. Tā kā pašvaldības ir atbildīgas par vides piesārņošanas samazināšanu, vajadzētu pašvaldību rīcībā atstāt 80% vai pat vairāk dabas resursu nodokļa par vides piesārņošanu gan limita ietvaros, gan virslimita ieņēmumus. Tas veicinātu pašvaldību funkciju labāku izpildi.

2. Vides aizsardzības pasākumu finansēšana

Lai izpildītu vietējās vajadzības un starptautiskās saistības vides aizsardzības pasākumu realizēšanā, nepieciešams atbilstošs finansiālais nodrošinājums.

Vides pasākumu realizācijas finansu avoti ir šādi [10]:

- 1) valsts budžeta līdzekļi,
- 2) aizdevumi un banku kredīti,
- 3) starptautiskās finansu investīcijas,
- 4) bilaterālā palīdzība,
- 5) pašvaldību budžeta līdzekļi,
- 6) uzņēmumu un organizāciju līdzekļi.

Valsts iegulda līdzekļus vides aizsardzībā, izmantojot trīs finansu instrumentus:

- Valsts investīciju programmu (VIP);
- Latvijas Vides aizsardzības fondu (LVAF);
- Latvijas Vides investīciju fondu (LVIF).

VIP izstrādāta 1995.gadā. VIP uzdevums – piesaistīt līdzekļus ekonomikas un valsts infrastruktūras sakārtošanai un attīstībai. Viena no valdības noteiktajām prioritārajām nozarēm – vides aizsardzība. Saskaņā ar VIP 1995.–99.gadā vides aizsardzībā ieguldīts 21 miljons latu jeb vidēji 15% no kopējiem valsts investīciju līdzekļiem. [1] Turpmāk VIP ieguldījumu vides aizsardzībā paredzēts ar katru gadu palielināt. Vides investīciju stratēģija paredz, ka VIP ieguldījums vides aizsardzībā 2002.gadā sasniegs 1,16% no IKP.[8]

VIP vides kvalitātes uzlabošanai iekļautas trīs programmas:

- 1) ūdensapgāde un notekūdeņu attīrīšana Latvijas mazpilsētās – *programma 800+*;
- 2) nacionālā sadzīves atkritumu stratēģija Latvijā – *programma 500-*;
- 3) bīstamo atkritumu apsaimniekošanas sistēmas izveide.

LVAF darbojas Vides un reģionālās attīstības ministrijas (VARAM) pakļautībā no 1996.gada. Tā ir valsts institūcija, kas pārvalda valsts vides aizsardzības speciālo budžetu.

Projektu iesniedzēji var būt juridiskas un fiziskas personas. Maksimālais finansējums ir 60–70% no projekta kopējām izmaksām. Finansējums ir dāvinājums vai subsīdijas.[1] Visvairāk līdzekļu tiek novirzīti ūdenssaimniecībai, t.i. 30–36% no kopējā finansējuma, atkritumu sektoram 20–27%, gaisa aizsardzībai 6–7%.

LVIF izveidots 1997.gada aprīlī kā valsts bezpeļņas organizācija, valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību. Fonds apvieno vietējos un ārvalstu līdzekļus aizdevumu sniegšanai gan privātajiem, gan valsts sektora vides projektiem ar atvieglotiem noteikumiem. Fonds sedz 20–50% no projekta kopējām izmaksām. [1]

Aizdevumi un banku kredīti var būt valsts garantēti un bez valsts garantijām.

Valsts garantētie aizdevumi nodrošina:

- pašvaldībām un uzņēmumiem aizdevumus ar vieglākiem noteikumiem;
- valsts institūciju papildus kontroli pār līdzekļu efektīvu izmantošanu;
- starptautisko finansu institūciju kontroli pār līdzekļu izlietošanu, atbalstu projektu sagatavošanā, pašvaldību un uzņēmumu pārstāvju apmācībā.

Tomēr valsts garantēto aizdevumu apjoms ir ierobežots, tāpēc tie jāierobežo. Taču ir virkne apstākļu, kas bremzē aizdevumu un banku kredītu saņemšanu pašvaldībām un uzņēmumiem:

- pašvaldību un uzņēmumu finanses ir nepietiekošas kredītu garantijām,

zemā iedzīvotāju maksātspēja nenodrošina projektu atmaksāšanos. Tāpat nepieciešami dāvinājumi un valsts budžeta līdzekļi. [10]

Starptautisko institūciju investīcijas Latvijā ir nozīmīgs finansu avots. Sadarbība ar starptautiskajām finansu institūcijām notiek no 1994.gada. Tās projektu finansēšanā piedalās galvenokārt ar aizdevumiem. Nozīmīgākās investīcijas veikušas [1]

Pasaules Banka (PB);

Ziemeļvalstu Vides finansu korporācija (NEFCO);

Ziemeļvalstu Investīciju banka (ZIB);

Eiropas Rekonstrukcijas un attīstības banka (ERAB);

Eiropas Investīciju banka (EIB).

ES PHARE programma ir ES finansu instruments, kas atbalsta Centrālās un Austrumeiropas valstu ekonomikas pārstrukturēšanas procesu atbilstoši tirgus ekonomikai. Latvija ir ES PHARE vides programmas dalībvalsts kopš 1992.gada. ES PHARE apakšprogrammu ietvaros investīcijas ieguldītas šādos projektos: Nacionālā programma, Pārrobežu sadarbības programma, Reģionālā programma, Daudzvalstu programma un Eiropas Integrācijas fonda (DISAE) programma Latvijā. [1]

Pirmspievienotās strukturālais fonds – ISPA. Šobrīd prioritārie virzieni vides pārvaldē – ūdenssaimniecība, gaisa kvalitātes uzlabošana un atkritumu saimniecība. Finansējums var būt kā dāvinājums, subsīdijas aizdevuma % nomaksai, dalības līdzekļi uzņēmuma akciju kapitālā u.tml. Priekšnoteikumi finansējuma saņemšanai [1]:

- 1) ES vides kvalitātes prasību ieviešana;
- 2) principa "piesārņotājs maksā" ievērošana projektā;
- 3) projekta atbilstība nacionālajai vides politikas stratēģijai un prioritātēm;
- 4) minimālās kopējās projekta izmaksas vismaz 3,4 miljoni latu;
- 5) asociēto valstu līdzfinansējums vismaz 25% apmērā.

Līdz 2002.gada beigām paredzēts sakārtot vides likumdošanu atbilstoši ES prasībām un, ievērojot ierobežotos finansu resursus, līdz 2015.gadam panākt šīs likumdošanas ieviešanu. Latvijai nepieciešamas sevišķi lielas investīcijas, lai nodrošinātu ES prasībām atbilstošu pilsētu notekūdeņu attīrīšanu, dzeramā ūdens un gaisa kvalitāti, atkritumu apsaimniekošanu.

Bilateriālā palīdzība. Dānijas un Zviedrijas vides aizsardzības aģentūras, Zviedrijas starptautiskās attīstības aģentūra, Somijas vides ministrija u.c. institūcijas sniedz palīdzību dāvinājumu vai aizdevumu uz atvieglotiem noteikumiem veidā. Piegādes projektu gadījumā iepirkumi jāveic donorvalstī. Pozitīvie aspekti – nodrošina mūsdienīga tehniskā risinājuma ieviešanu, tarifu optimizāciju, uzņēmumu finansu vadības optimizāciju, kas nodrošina sekmīgu uzņēmumu un pašvaldību attīstību arī pēc projekta beigšanas. [10]

Pašvaldību līdzekļus vides pasākumu realizēšanai veido vietējo pašvaldību vides aizsardzības speciālie budžeti. Šo līdzekļu īpatsvaram vajadzētu palielināties, tas nodrošinātu pašvaldību funkciju labāku izpildi un garantētu pašvaldību ieinteresētību projektu realizācijā. Tomēr pagaidām mazās pašvaldības pašas nespēj nodrošināt vides pasākumiem nepieciešamo finansējumu, tāpēc nepieciešami citi papildus finansu avoti.

Uzņēmumu līdzekļu palielināšanos vides pasākumu realizēšanā galvenokārt var panākt ar dabas resursu nodokļa atvieglojumu mehānisma darbību un sabiedrības izglītošanu vides jautājumos.

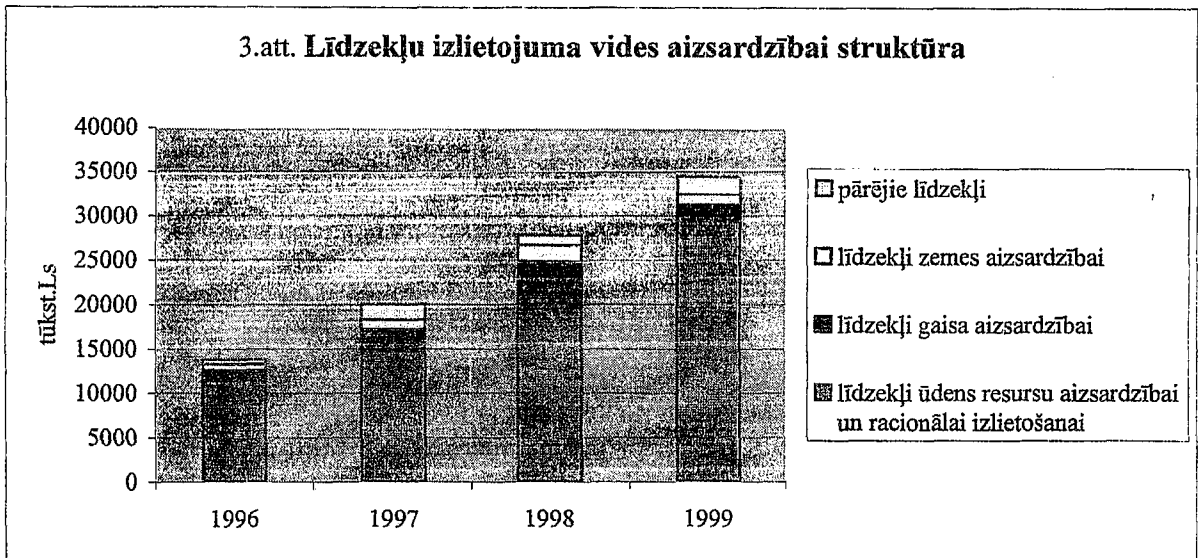
Kopfinansēšana. Visbiežāk vides pasākumu īstenošana notiek, apvienojoties vairākiem finansu avotiem. Ļoti efektīvs ir kopfinansēšanas princips, jo

- ◆ finansētājs maksimizē rezultātu ar doto finansējuma apjomu;
- ◆ samazinās katra finansētāja finansu risks, tas tiek sadalīts starp visiem finansētājiem;
- ◆ paaugstinās izpildes kvalitāte, ja to kontrolē vairākas organizācijas.

Pastiprinās tendence arvien lielāku atbildību par finansējuma piesaisti un nodrošināšanu nodot pašvaldībām. Paredzams, ka ar laiku valsts budžeta dotācijas vides infrastruktūras attīstībai samazināsies, pieaugot aizdevumu bez valsts garantijām, kā arī pašvaldību un uzņēmumu ieguldījumu īpatsvaram finansēšanā. Tomēr tas varēs notikt tikai tad, ja veidosies spēcīgas pašvaldības ar pietiekošu finansiālo nodrošinājumu.

3. Vides aizsardzības līdzekļu struktūra

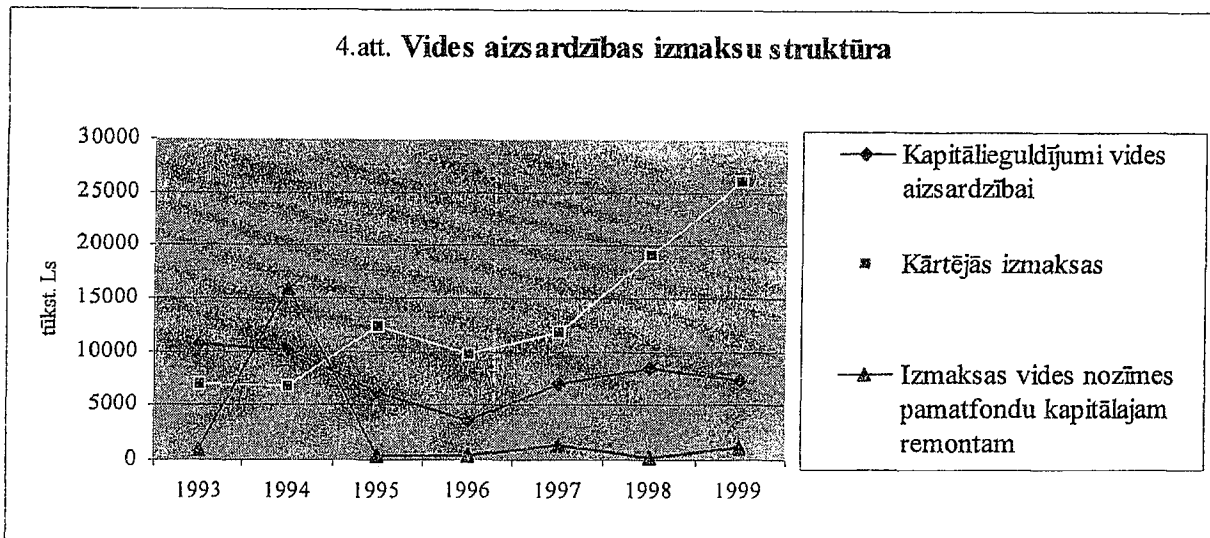
Līdzekļu izlietojuma vides aizsardzībai struktūrā vislielākais īpatsvars ir izdevumiem ūdenssaimniecībai. Paredzams, ka turpmāk straujāk pieaugs līdzekļi atkritumu saimniecībā.

Vides aizsardzības līdzekļu struktūrā strauji palielinās kārtējās izmaksas. Kapitālieguldījumiem šai struktūrā ir tendence samazināties: ja 1994.gadā tie bija 33%, tad 1999.gadā vairs tikai 21%. Vismazākais īpatsvars ir izmaksām pamatfondu kapitālajam remontam – kopš 1995.gada 1–6%. Ierobežotie finansu resursi ir nepietiekoši kapitālieguldījumiem.

Lielākie kapitālieguldījumi vides aizsardzībai 1999.gadā veikti pašvaldību uzņēmumos un organizācijās, t.i., 72% no kopējiem kapitālieguldījumiem. Finansējuma galvenais avots ir 7 republikas nozīmes pilsētu budžeti. Rajonos pašvaldību budžetu finansējums ir ārkārtīgi mazs, finansējums galvenokārt tiek veikts no starptautiskajām investīcijām un valsts budžeta.

4.att. Vides aizsardzības izmaksu struktūra

3.tabula

Kapitālieguldījumu vides aizsardzībai pašvaldību uzņēmumos finansu avoti 1999.gadā [5]

Finansu avots	Republikas pilsētās		Rajonos		Kopā	
	tūkst.Ls	%	tūkst.Ls	%	tūkst.Ls	%
Valsts budžeta līdzekļi	16.6	0.4	509.5	35.6	526.1	10.1
Pašvaldību budžeta līdzekļi	3307.1	87.4	4.7	0.3	3311.8	63.5
Banku kredīts	110.0	2.9	330.0	23.0	440.0	8.4
Uzņēmumu un organizāciju līdzekļi	98.0	2.6	33.1	2.3	131.1	2.5
Citi līdzekļi	253.3	6.7	555.1	38.8	808.4	15.5
PAVISAM	3785.0	100.0	1432.4	100.0	5217.4	100.0

Kapitālieguldījumu struktūrā vislielākais īpatsvars tradicionāli ir ūdens resursu aizsardzībai (1999.g. 74%). Šajā sektorā vislielākais finansējums ir no pašvaldību budžetiem (1999.g. 61%), kas galvenokārt ieguldīts ūdens aizsardzības būvēs un iekārtās (97%). Valsts budžeta līdzekļu īpatsvars ir 10%, kas galvenokārt ieguldīts notekūdeņu attīrīšanas iekārtās. Kapitālieguldījumus gaisa aizsardzībai veido tikai uzņēmumu un organizāciju līdzekļi, vislielākie 1999.gadā tie bijuši Ventspilī. Tātad kapitālieguldījumus vides aizsardzībā galvenokārt veic no lielo pilsētu pašvaldību budžetiem. Mazo pašvaldību līdzekļi tam ir nepietiekoši, tāpēc nepieciešams valsts finansējums.

4. Vides investīciju stratēģija

Vislielākās investīcijas paredzētas ūdenssaimniecībā un atkritumu saimniecībā. Investīciju ūdenssaimniecībā īpatsvars turpmākajos gados samazināsies, palielināsies investīcijas sadzīves un bīstamo atkritumu, kā arī radiācijas drošības sektoros.

Plānotās investīcijas vides sektoros [8]

Vides sektori	2001		2002	
	milj.Ls	%	milj.Ls	%
Ūdenssaimniecība	29.96	66.8	25.09	54.6
Sadzīves atkritumi	7.60	16.9	9.63	20.9
Bīstamie atkritumi	3.86	8.6	5.74	12.5
Radiācijas drošība	1.32	2.9	3.33	7.2
Pārējie	2.13	4.7	2.19	4.8
Kopā	44.87	100.0	45.98	100.0

Pēc VARAM aprēķiniem, lai sasniegtu atbilstību ES prasībām ūdenssaimniecībā un atkritumu saimniecībā, jānodrošina vidēji 50 līdz 60 milj. latu lielas investīcijas gadā, tātad tās vēl jāpalielina. Izvērtējot pašvaldību budžetu un kredīta ņemšanas iespējas, kā arī potenciālos dāvinājumus, lai nodrošinātu iepriekš minēto investīciju līmeni, valsts budžeta finansējumam jābūt vismaz 15 – 20 miljoni latu gadā.[8] Plānojot vides investīcijas līdz 2002.gadam kā lielākais finansu avots paredzēti *ISPA* līdzekļi, t.i., vairāk kā 30%, kredīti 29%, pašvaldību un uzņēmumu līdzekļi 17% no kopējām investīcijām. Lai saņemtu ES investīcijas, jānodrošina līdzfinansējums vismaz 25% apmērā. Kamēr vietējo pašvaldību finansu resursi ir ierobežoti, nepieciešamas papildus investīcijas no valsts budžeta.

Kopsavilkums

1. Pašreizējie dabas resursu nodokļa ieņēmumi ir nepietiekoši vides aizsardzības pasākumu finansēšanai. Netiek ievērots princips "piesārņotājs maksā". Nodokļa ieņēmumu pieaugums jāpanāk, palielinot nodokļa bāzi, t.i., izmantojot visas likumā paredzētās iespējas aplikt ar nodokli dabas resursu izmantošanu un vides piesārņošanu. Kopējā valsts konsolidētā kopbudžeta nodokļu masā dabas resursu nodoklim jā sastāda 2–4%.
2. Papildinot ar dabas resursu nodokli apliekamo objektu sastāvu 1996.gadā, netika izmainīta nodokļu ieņēmumu sadale starp valsts un pašvaldību budžetiem. Pašvaldību speciālo budžetu līdzekļi ar katru gadu samazinās. Palielinot nodokļa ieņēmumu daļu šajos budžetos, pašvaldības būtu finansiāli spēcīgākas vides (sevišķi atkritumu saimniecības) pasākumu programmu izpildei.
3. Ar katru gadu samazinās kapitālieguldījumi vides aizsardzībā. Vietējie finansu resursi tam ir nepietiekoši, tāpēc nepieciešamas papildus starptautiskās investīcijas.
4. Dažādu institūciju finansējuma piesaistīšanā arvien lielāka loma jāuzņemas pašvaldībām un uzņēmumiem. To kavē ierobežotie pašvaldību un uzņēmumu finansu resursi, tāpēc papildus nepieciešamas dotācijas un investīcijas no valsts budžeta.

Literatūra

1. Ziņojums par vides investīcijām 1992. – 1998. – R.: VARAM, 1999. – 26 lpp.
2. LR likums "Par dabas resursu nodokli" 1995.
3. Latvijas vides pārskats 1998. R. Latvijas vides konsultāciju un monitoringa centrs. – 1999. – 90 lpp
4. Mihaneks G., Blumberga U. Vides aizsardzības likumdošanas sistēma Latvijā. VARAM un Zviedrijas vides aģentūra. R. 1998.
5. LR CSP dati 1993.–2000.
6. Sproģe I., Sproģis A. Latvijas nodokļu politikas pilnveidošanas virzieni. Nodokļu un subsīdiu politika. LZP. – R., 1998.jūnijs. – 31.–37.lpp.
7. Kaužēna D. Vides aizsardzība, ekoloģija un fiskālie jautājumi. Valsts fiskālās politikas problēmas, LU, Tautsaimniecības institūts, Rēzeknes augstskola u.c. – R., 1999.jūnijs. – 33.–35.lpp.

8. Vides un reģionālās attīstības investīciju stratēģija 2000.–2002. – R.: VARAM, 2000. – 26 lpp.
9. LR likums "Par pašvaldībām" 1994.
10. Vides aizsardzības rīcības programma. – R.: VARAM, 1998.

VIDEI DRAUDZĪGI LAUKU PROJEKTI LATGALEĒ ENVIROMENT-FRIENDLY FARMING PROJECTS IN LATGALE

Eduards Matisāns, inženierzinātņu doktors, vadošais pētnieks, projekta vadītājs
Semjons Ivanovs, inženierzinātņu doktors, vadošais pētnieks
Institūta ielā 1, Ulbroka, Rīgas rajons, LV – 2130, Latvija
Tālrunis: +(371)2910879, fax: +(371)2910873, e-pasts: uzc@lanet.lv

***Abstract.** By evaluating the strong and the weak points of the Latgale region we can assert that its power lies in its natural resources which are luxurious in their mild modesty, with the best-preserved environmental originality in the north-eastern part of Eutrope. The weak point of Latgale is the poverty of the population and disarrayed infra-structure. To eliminate the weakness, balanced education of the population is needed, as well as profitable farming projects and support investments. A co-operation project was worked out by the Latvian Council of Science "Optimisation of the economic and social development of Latgale". During four years "Foundations of farming in Latgale" have been developed. This report deals with what has been done; in monographs, available just here, the members of the conference can obtain detailed information.*

Ievads

Izvērtējot Latgales reģiona tautsaimniecības stiprās un vājās puses, jāatzīst, ka, strādājot ar pašreizējām tehnoloģijām un organizāciju, sociālā situācija neuzlabosies, bet pastāv iespēja līdzsvarotai attīstībai, kur nepieciešams zinātnisks pamatojums.

Latvijas valsts rietumu un austrumu daļas vēsturiskā attīstība noritēja atšķirīgi. Ilgstoša Latgales atrašanās lietuviešu, poļu un pēc tam krievu pakļautībā (350 gadi) veicināja kultūras un saimnieciskās atšķirības un atpalicību. Šo Latgales atpalicību pastiprināja samērā nelielā zemes ražotspēja, kuru A. Boruks (1) vērtē 1,2 reizes zemāku kā vidēji pārējā Latvijas teritorijā. Arī cilvēku ar augstāko izglītību Latgalē ir divas reizes mazāk (Z. Matule), jauniešiem iespēja to iegūt ir 1,3 reizes zemāka kā vidēji valstī, bezdarbs Latgalē 4–6 reizes lielāks kā Rīgas reģionā. No 1991. gada iedzīvotāju skaits Latgalē samazinās par 1% gadā galvenokārt negatīvā dabiskā pieauguma dēļ. No katriem četriem latgaliešiem trim ieņēmumi zem krīzes iztikas minimuma. Tas latgaliešiem ir vēsturisks mantojums jeb zemaais starta laukums, ko ar likumu "Par īpaši atbalstāmajiem reģioniem" 10.06.97 atzina LR Saeima un 3. pantā noteica, ka: "Šā likuma mērķis ir **radīt iespējas īpaši atbalstāmo reģionu paaugstinātai ekonomiskai attīstībai, lai veicinātu līdzvērtīgu sociālekonomisko apstākļu izveidošanos visā valsts teritorijā**" (izcēlums E.M.).

Latgales reģionā izveidota attīstības plānošanas padome, tās darbības veiksmei nepieciešamas zinātniskas izstrādes. Pašvaldības izstrādā teritoriju attīstības projektus, šo projektu izstrādē, izvērtēšanā vajadzīgs zinātnisks pamatojums. Valstī aizsākta administratīvi teritoriālā reforma, kas īpaši sarežģīta Latgalē, arī tai vajadzīgs zinātnisks pamatojums. Tautsaimniecības studiju programmām vajadzīgas zinātniskās izstrādes.